УДК 811.111'37:398.91
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.43.2.35

Кузнєцова І. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»

Анисимова В. О.,
студентка кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»

АНТИПРИСЛІВ'Я З ГЕНДЕРНИМ КОМПОНЕНТОМ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню гендерних стереотипів на прикладі антиприслів'їв сучасної англійської мови. Вивчення гендеру в мовному дискурсі завжди було популярним серед лінгвістики. Мова як дзеркало суспільства відображає цінності та світогляд народу. В цій статті розглядаються попередні дослідження гендерної лінгвістики, шляхи утворення антиприслів'їв та відображені в них закріплені образи жінок та чоловіків. Основною метою є проаналізувати традиційні погляди на сприйняття та роль обох статей та дослідити взаємозв'язок між мовою, культурою та статтю.

Дуже чітко спостерігається наявність в англійській пареміології виразно помітного «жіночого голосу», що відображає життя і погляд жінки на світ, умови і можливості її соціалізації. Необхідно також підкреслити, що антиприслів'їв з компонентом "woman" набагато більше, ніж прислів'їв з компонентом "man". Це пов'язано з домінуючою роллю чоловіка в житті і суспільстві, що пояснює наявність чоловічого бачення світу, який і відбивається в мовному матеріалі мови.

Водночас лексичних одиниць з негативною конотацією більше, ніж лексичних одиниць з позитивною конотацією. Це пов'язано з тим, що антиприслів'я мають іронічний характер, тобто вони висміюють негативні якості, а не вказують на наявність позитивних.

Антиприслів'я є насамперед результатом розвитку суспільства, вони ніби є відповіддю на існуючі традиційні прислів'я та можуть наочно продемонструвати, були в цьому суспільстві певні зміни чи ні. Дослідження дозволило виявити, що асиметрія в репрезентації «чоловічого» і «жіночого» на цей час стала менш явною. Жіноча діяльність не протиставляється чоловічій діяльності так категорично. Однак помітні прояви андроцентричної картини світу, зокрема в тому, що антиприслів'я висміюють жіночу поведінку набагато більше, ніж чоловічу. В англійських антиприслів'ях, що характеризують чоловіків, відбивається кілька іронічний жіночий погляд на чоловіків і вказується на те, що становище жінки в суспільстві змінилося – вони мають такі ж права, як і чоловіки.

Ключові слова: антиприслів'я, гендерні дослідження, феміністська лінгвістика, гендерні стереотипи.

Постановка проблеми. Прислів'я, що містять гендерний компонент, відображають сформовані в національній традиції уявлення про місце чоловіка і жінки в суспільстві, про вимоги, що пред'являються до представників різних статей, про відмінності характеру і поведінки чоловіків і жінок. Ці складені протягом століть уявлення багато в чому визначають сучасні гендерні відносини, еволюцію яких відображають антиприслів'я, що містять гендерний компонент, що дозволяє простежити репрезентацію в мові образів чоловіків і жінок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення зв'язку між мовою та статтю бере свій початок ще з давніх часів, коли почала розглядатися граматична категорія «стать». Тривалий час дослідники пов'язували біологічну стать із категорією гендеру. Іншими словами, вважалося, що граматична категорія статі виникає через існування різних біологічних статей. Цю теорію підтримали такі вчені, як В. Гумбольдт та інші. Початок досліджень стосовно поняття гендеру в лінгвістиці був пов'язаний насамперед з тим, що тема відображення статі в мові привернула увагу таких лінгвістів, як О. Есперсен [1], Е. Сепір [2], Ф. Маутнер [3]. О. Есперсен (1922) у своїй книзі "Language, its nature, development and origin" висловив думку про те, що жіноча мова є дефіцитною та підпорядкованою. У 1949 році у Франції з'явилася книга Сімони де Бовуар під назвою "The Second Sex". За словами автора цієї книги, стереотипи чоловіків і жінок фіксуються в історії. Авторка пов'язує чоловіка зі сферою «побудови сенсу життя» – культурою та суспільством, а жінки беруть участь у таких сферах життя, як репродукція та природа.

Наприкінці 60-х та 70-х років XX століття вчені почали звертати увагу на гендерні дослідження завдяки «Новому руху жінок». Цей рух породив нову галузь лінгвістики – феміністську лінгвістику, або феміністську критику мови. Цей напрям і став попередником гендерної лінгвістики. Виявлені нею закономірності доводять наявність у мовній системі гендерної асиметрії (андроцентризму мови), тобто центральна орієнтованість у мові була саме на чоловіка зокрема, а не на людину загалом. Таким чином, у мові проявлявся сексизм – дискримінація жінок за ознакою статі. Дискримінація виражається в переважанні чоловічих форм у мові, вторинності і об'єктності жінок, ототожнення в багатьох мовах понять «людина» і «чоловік», переважання негативних оцінок під час позначення жінок та позитивних – під час позначення чоловіків тощо [4, с. 20]. Одним із ключових понять гендерної лінгвістики є поняття гендерного стереотипу. Під гендерним стереотипом слід розуміти сформоване в культурі узагальнене уявлення (переконання) про те, як на насправді поводяться чоловіки і жінки [5, с. 89].

Серед головних робіт з феміністської критики мови головну роль відіграє дослідження Р. Лакофф "Language and Woman's

Place" [6], що було опубліковано в 1975 році. Ця робота підтверджує андроцентричність (орієнтацію на чоловіків) та негативний образ жінки в мовній картині світу. Ця теорія називається теорією «дефіциту» жіночого мовлення. Р. Лакофф вивчає поняття «жіноча мова» та «чоловіча мова». Згідно з цією працею мовлення жінки характеризується такими рисами: вона невпевнена, її мова менш агресивна, ніж чоловіча, вона більш гуманна по відношенню до співрозмовника. Чоловіки намагаються зайняти домінуюче положення, вони більш агресивні, не бажають йти на компроміси.

Особливе місце у вивченні мови та культури займають прислів'я та антиприслів'я, оскільки культурні та національні традиції фіксуються за їх допомогою, щоб їх можна було передати через покоління.

Мета статті полягає у всебічному вивченні антиприслів'їв з гендерним компонентом і зіставленні образів чоловіків і жінок, зафіксованих у словниках за допомогою зазначених пареміологічних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Доказом наявності гендерної асиметрії можна вважати антиприслів'я. Антиприслів'я – це своєрідний протест тому, про що сказано в прислів'ї-оригіналі. Новий час вносить свої зміни в наше життя, в сприйняття нами явищ і фактів навколишньої дійсності. Ці зміни неминуче відображаються в мові, а в даному випадку – в антиприслів'ях як одиницях фразеологічного фонду. Їх основна мета – іронія, а іноді навіть сарказм.

В англійській пареміології існують різні засоби передачі статі. Оскільки в англійській мові немає гендеру як граматичної категорії, гендерний складник може бути зафіксований лише за допомогою гендерних лексичних одиниць. Набір лексичних одиниць, що мають позначення статі, можна розділити на три групи:

1) Антропометричні лексичні одиниці. Наприклад, *man-woman*, *boy-girl*, *gentleman-lady*, *he-she*. Аналізуючи прислів'я з компонентами "man" і "woman", слід зазначити, що слово "man" має два значення: людина та чоловік [7]. Таким чином, необхідно проаналізувати прислів'я та прислів'я зі складником "man", що означає «людина», та складником "man", що означає «чоловік». Наприклад: ***A good man is hard to find*** *(Важко знайти гарного чоловіка)* ← ***Good men are scarce.*** В даному випадку, антиприслів'я можна зрозуміти двояко: залежно від контексту воно може відноситися як до людства загалом, так до чоловіків зокрема.

2) Терміни спорідненості. Наприклад, *wife-husband, daughter-son, mother-father.*

3) Антропонімічні лексеми (власні назви). Наприклад, *Jack-Jill*.

Таким чином, антиприслів'я – це перероблені традиційні паремії, які являють собою незвичайне явище. Вони є знаряддям висміювання і спростування стереотипів, закріплених у суспільстві, і тим самим впливають на аудиторію. Для створення антиприслів'їв використовуються різні засоби: додавання, відсікання, поєднання двох прислів'їв у нове тощо [8, с. 128]. Перший, найбільш поширений спосіб відбувається за рахунок розширення, або збільшення, за якого до вже відомого, традиційного варіанту додається, нарощується ще одне судження:

Man's home is his castle *(Будинок чоловіка – його фортеця)* → ***Man's home is his castle, let him clean it*** *(Будинок чоловіка – його фортеця, нехай сам її і прибирає).*

Behind every successful man is a woman *(За кожним успішним чоловіком стоїть жінка)* → ***Behind every successful man is a woman who wanted a mink*** *(За кожним успішним чоловіком стоїть жінка, яка хоче норкову шубу).*

Отже, наведені приклади ілюструють, що за допомогою розширення традиційні варіанти прислів'їв наділяються новим, часто гумористичним значенням.

Другий вид трансформації характеризується відсіканням частини прислів'я і додаванням до нього нового судження. Наприклад:

Give a man a fish and you feed him for a day; teach a man to fish and you feed him for a lifetime *(Дай людині рибу, і ти нагодуєш її на день; навчи людину ловити рибу, і ти нагодуєш її на все життя)* → ***Give a man a fish and you feed him for a day. Teach a man to fish and he will sit in the boat drinking beer*** *(Дай людині рибу, і ти нагодуєш її на день. Навчи людину ловити рибу, і вона буде сидіти в човні і пити пиво).*

Це антиприслів'я утворене за допомогою відсікання другої частини прислів'я "*you feed him for a life time*" та заміною її на нову "*he will sit in the boat drinking beer*". Новий компонент наділяє антиприслів'я іронічним значенням: марно людину чомусь вчити, оскільки все одно буде пити пиво або, іншими словами, буде лінуватися.

Третій спосіб – це об'єднання двох різних прислів'їв в одне нове, вже з іншим змістом. При цьому створюється жартівливий ефект завдяки порушенню традиційної логіки тексту. Часто в таких текстах елементи вже відомих прислів'їв з'єднуються з сучасними висловлюваннями.

A man is only as old as a woman he feels ← ***A man is as old as he feels, and woman as old as she looks*** *(Вік чоловіка визначається тим, як він себе почуває, а жінки – як вона виглядає).*

Четвертий тип деформації здійснюється заміною і додаванням лексичних компонентів, що супроводжується грою співзвуччя, каламбуром. Наприклад:

A man is known by the company he keeps *(Про чоловіка судять по компанії, з якою він спілкується)* ← ***A man is known by the company he keeps away from*** *(Про чоловіка судять по компанії, від якої він тримається якомога далі).*

Дане антиприслів'я утворене шляхом додавання фразового дієслова, що призвело до трансформації значення. Іншими словами, на відміну від дієслова "*keep*" у словосполученні "*to keep a company*", яке позначає «*спілкуватися з людьми*», фразове дієслово "*to keep away from a company*" має протилежне значення «*триматися подалі від когось*». Так, згідно з цим антиприслів'ям чоловіка визначає не тільки коло його спілкування, а ще й люди, від яких він тримається якомога далі.

A woman's place in the House and Senate *(Місце жінки в Білому домі та Сенаті)* ← ***A woman's place is home*** *(Місце жінки – вдома)*

Компонент "*home*", що позначає будинок, був замінений на компонент "*the House and Senate*", який вказує Білий Дім і Сенат. Проаналізовані антиприслів'я свідчать про те, що «патріархальний устрій» минає, і в сучасному суспільстві жінка є повноправним членом суспільства, в тому числі в питаннях кар'єри, бізнесу, вона отримала можливість брати участь у політичному житті країни. Таким чином, антиприслів'я утворюється від прислів'я, ґрунтуються на його первинному значенні, але в процесі трансформації відбувається спотворення сенсу, часто в гумористичній спрямованості.

Як вже зазначалось раніше, в пареміях знаходять своє відображення гендерні стереотипи. Щодо гендерних стосунків, то прислів'я можна розподілити на дві групи: прислів'я, що описують стосунки між чоловіком і жінкою, та прислів'я, що характеризують жінку з позицій чоловіка.

У першій групі присутня динамічна гендерна рівновага: з одного боку, наголошується важливість дружини і шлюбу для чоловіка, з іншого – їх згубність: ***A good wife and health is a man's best wealth*** *(Хороша дружина і здоров'я – головне багатство чоловіки);* ***Three things drive a man out of his house – smoke, rain and a scolding wife*** *(Три речі женуть чоловіка з власного будинку – дим, дощ і сварлива дружина)* [9, с. 194].

У другій групі переважає негативне ставлення до жінки: ***Women have long hair and short brains*** *(У жінок волосся довге, а розум короткий);* ***Women are the root of all evil*** *(Жінки – джерело зла).* Подібну гендерну нерівноправність пов'язують з переважним вживанням прислів'їв чоловіками [10, p. 216]. Нечисленність прислів'їв з негативною характеристикою чоловіків дослідники пояснюють також тим, що такі прислів'я, безсумнівно, існували в усній традиції, проте не були записані чоловіками.

В антиприслів'ях відповідні групи характеризуються цілим рядом рис подібності і відмінності від тих, що були описані в прислів'ях. Наприклад, антиприслів'я сконцентровані на негативних сторонах шлюбу, який при цьому постає як джерело зла:

Matrimony is the root of all evil *(Шлюб – корінь всього зла)* ← ***Money is the root of all evil*** *(Гроші – корінь всього зла).*

В антиприслів'ях також підіймається питання грошей в гендерних стосунках:

A married man and his money are soon parted *(Одружений чоловік та його гроші незабаром розлучаться)* ← ***A fool and his money are soon parted*** *(Дурень та його гроші незабаром розлучаться).*

Таким чином, в антиприслів'ях підкреслюється, що жінка розраховує на матеріальні блага, які їй може надати чоловік. Крім того, в антиприслів'ях відзначаються різні несприятливі аспекти подружжя, при цьому передусім неприємні для чоловіка. На відміну від прислів'їв, в яких зазвичай принижувалася жінка, а чоловік займав домінуючу роль, в антиприслів'ях вже саме жінка є домінуючою фігурою, що говорить про розвиток гендерних стосунків у сучасному світі:

No man can serve two masters, unless he has a wife and grown-up daughter *(Жоден чоловік не може служити двом панам, якщо тільки у нього немає дружини і дочки)* ← ***No man can serve two masters*** *(Жоден чоловік не може служити двом панам).*

Розглянемо антиприслів'я, утворені від прислів'я ***Behind every great man there is a woman*** *(За успіхом чоловіка завжди стоїть жінка)* ← ***Behind every great man there is a wife who tells him what to do, and secretary who does*** *(За кожним успішним чоловіком стоїть дружина, яка говорить, що робити, і секретарка, яка робить це);* ***Behind every successful man is a woman who wanted a mink*** *(За кожним успішним чоловіком стоїть жінка, яка хоче шубу).*

Наведені приклади можуть бути розглянуті з двох позицій. З одного боку, жінка служить своєрідним «каталізатором» успішності чоловіка. Для неї він заробляє гроші. Однак в той же час ці прислів'я можуть характеризувати жінок як любителів легких грошей, отриманих від чоловіка. Якщо чоловік успішний, то його дружина буде від нього весь час щось вимагати.

У антиприслів'ях відображаються деякі аспекти шлюбу, що були повністю відсутні в прислів'ях, наприклад, зрада:

Opposites attract: many a man has a brunette wife and a blonde sweetheart *(Протилежності притягуються: у багатьох чоловіків є дружина-брюнетка і коханка-блондинка)* ← ***Opposites attract*** *(Протилежності притягуються).*

У сучасних прислів'ях підкреслюється те, що господарство не є суто жіночим обов'язком, всі обов'язки мають розподілятися рівноцінно:

A woman's work is never done, especially the part she asks her husband to do *(Жіноча робота ніколи не закінчується, особливо та частина, яку жінка просить зробити чоловіка)* ← ***A woman's work is never done*** *(Жіноча робота ніколи не закінчується).*

Новою для антиприслів'їв є репрезентація стосунків між зятем і тещею, що також була відсутня в прислів'ях. У наведеному далі прикладі також є цікавим зміна семантики компонента "man":

No man is a hero to his mother-in-law *(Жоден чоловік не є героєм для своєї тещі)* ← ***No man is a hero to his valet*** *(Жодна людина не є героєм для свого слуги).*

Повертаючись до антиприслів'їв, що характеризують жінку з позиції чоловіка, можна зробити висновок, що вони нечисленні:

The only golden thing that some women dislike is silence *(Єдине золото, яке деякі жінки не люблять, – це мовчання* ← ***Silence is golden*** *(Мовчання – золото).*

Антиприслів'ям притаманне вкрай іронічне ставлення як до чоловіків, так і до жінок, особливо під час опису їх реальних або передбачуваних взаємин:

There are two sides in every man: the side his wife knows, and the side he thinks she does not know *(В кожному чоловікові є дві сторони: та, яку його дружина знає, і та, яку він думає, що вона не знає)* ← ***There are two sides in every question*** *(В кожному питанні дві сторони).*

Time and tide wait for no man but a woman expects all three to wait for her *(Час і прилив не чекають жодного чоловіка, але жінка чекає, що всі троє почекають на неї)* ← ***Time and tide wait for no man*** *(Час і прилив нікого не чекають).*

Висновки. Антиприслів'я є органічним продовженням пареміологічного фонду, одним з основних потенційних джерел його поповнення. В антиприслів'ях вектор гендерної нерівності зміщується в порівнянні з прислів'ями в сторону чоловіка в силу іронічної або негативної оцінки поведінки чоловіка в його взаєминах з жінкою, а також констатації низкою антиприслів'їв страждаючої ролі чоловіка в цих стосунках. В антиприслів'ях відзначається інтенсифікація негативних сторін гендерних стосунків, що відображає розвиток скептичного ставлення до шлюбу через цілу низку економічних і соціальних причин: зростання феміністських настроїв, посилення ролі грошей в суспільстві тощо.

Література:

1. Jespersen O. Language, its nature, development and origin. London : G. Allen and Unwin, 1922. 448 p.
2. Sapir E. Male and female forms of speech in Yana. Donum natalicium schrignen / ed. by St. W. J. Teeuwen. Nijmegen. Utrecht, 1929. P. 79–85.

3. Mauthner F. Beiträge zu einer Kritik der Sprache. 3. Auflage. Stuttgart: Berlin, 1921. Band 1.
4. Кирилина А.В., Томская М.В. Лингвистические гендерные исследования. *Отечественные записки*. 2005. № 2. с. 20.
5. Словарь гендерных терминов / под ред. А.А. Денисовой ; Регион. обществ. орг. «Восток-Запад: женские инновационные проекты». Москва : Информация XXI век, 2002. 256 с.
6. Lakoff, R. Language and Women's place. New York : Harper and Row, 1975. 115 p.
7. The American Heritage Dictionary of the English language. Retrieved from http://ahdictionary.com.
8. Никулина Е.А. Антипословица как вид гибридного текста (на материале современного английского языка) : материалы Междунар. науч. конф. / под. ред. М.А. Акоповой. Санкт-Петербург : Изд-во Политехн. ун-та, 2013. 188 с.
9. Иванова Е.В. Мир в английских и русских пословицах. Санкт-Петербург : Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 2006. 280 с.
10. Obelkevich J. Proverbs and social history. Wise words. Essays on the proverbs / ed. by W. Mieder. N. Y. : Garland Publishers, 1994. P. 211–252.

Kuznietsova I., Anysymova V. Anti-proverbs with gender component in modern English language

Summary. The article is devoted to the study of gender stereotypes by the example of the anti-proverbs of modern English. Studying gender in language discourse has always been popular among linguistics. Language, as a mirror of society, reflects the values and worldview of the people. This article discusses previous studies of gender linguistics, the ways of formation of anti-proverbs and the fixed images of women and men reflected in them. The main goal is to analyze the traditional views on the perception and role of both sexes and to explore the relationship between language, culture and gender.

The presence of a distinctly noticeable "female voice" in English paremiology is very clearly observed, which reflects the women's life and view of the world, the conditions and possibilities of their socialization. It should also be noted that there are much more anti-proverbs with the woman component than with the man component. That can be explained by dominant role of men in life and society, explains the presence of a male vision of the world, which is reflected in the linguistic material of the language.

In addition, there are more lexical units with a negative connotation than with a positive connotation. This is due to the fact that anti-proverbs are ironic in nature, that is, they make fun of negative qualities, and do not indicate the presence of positive ones.

First of all, anti-proverbs are the result of the development of society, they seem to be an answer to existing traditional proverbs, and can clearly demonstrate whether there has been some change in that society. The study revealed that the asymmetry in the representation of "male" and "female" has now become less apparent. Women's activities do not oppose men's activities so categorically. However, a noticeable manifestation of the androcentric picture of the world is that anti-proverbs ridicule women's behavior far more than anti-proverbs about men. The English anti-proverbs that characterize men reflect a somewhat ironic feminine view of men and indicate that women's position in society has changed – they have the same rights as men.

Key words: anti-proverbs, gender studies, feminist linguistics, gender stereotypes.